

===== Antal Róbert-István =====

/// „...ne pusztuljon el se ez a föld, se ez a nép”

**Az Erdélyi Párt és a baloldaliak 1944-es tárgyalásai
Észak-Erdély sorsáról¹**

== Bevezetés

Az elmúlt időszakban jelentősen megnövekedett Magyarország második világháborús szereplésének egyik vitatott fejezetével, a kiugrással és a németellenes ellenállással foglalkozó írások, előadások száma.² Ezek a művek főleg a budapesti eseményekkel és az 1944. október 15-i, utólag sikertelennek bizonyult kiugrási kísérlettel foglalkoznak. Tanulmányom ennek a folyamatnak egy egészen korai, kevésbé ismert – illetve pontosabban csak szűk körben ismert – folyamatát fogja tárgyalni: a magyar kormányt támogató Erdélyi Párt (EP) képviselőinek egy része és az összefogóan „erdélyi baloldaliaknak” nevezett, eléggé vegyes társaság közötti 1944. nyári–kora őszi tárgyalássorozatot. A Magyarország akkori határaihoz egyre közeledő szovjet csapatok elkerülhetetlennek látszó bevonulása előtt a két fél az észak-erdélyi területek sorsát illetően folytatott egyeztetéseket – az EP-képviselők a szuverenitás, míg a baloldaliak inkább a háborús pusztítás megelőzése, a szovjetek beengedése felől közelítve mindehhez. A baloldali tábor szovjetek iránt táplált illúziói, vélelmek – a proletariátus hazájának hadserege, minden dolgozó ember felszabadítója stb. – saját szempontjaik szerint logikus értékválasztásra, álláspontjuk következetes képviselésére determinálta őket, ezzel szemben az EP képviselői hosszú utat tettek meg addig, míg elfogadták a baloldalt – és közvetve a szovjeteket – tárgyalópartnernek. Ugyanis ők az 1940–1944 közötti időszakban szinte teljesen azonosultak az 1919-es Tanácsköztársaságot váltó, magát ellenforradalmiként definiáló budapesti

¹ == Az idézet forrása: Vita 2014: 261. Köszönöm Bartha Ákosnak, Bárdi Nándornak, Filep Tamás Gusztávnak és Sárándi Tamásnak a tanulmány kéziratához fűzött észrevételeiket, javaslataikat.

² == Lásd például: Bartha, 2021; Ungváry, 2022; A kiugrástól a kitörésig.

kurzussal. 1944 őszére a budapesti kormánykörök előtt is egyre világosabbá vált, hogy a háborúból való kiugrás és a szovjetekhez történő átállás egyik ára Észak-Erdély kiürítése lenne, ami azonban ütközött a magyar államhatárok védelmét szem előtt tartó államérdekkel. Kérdés, hogy az EP-képviselők egy része 1944 nyarán valódi „baloldali fordulatot” hajtott-e végre, vagy lépéseiket inkább a realpolitikai felismerések diktálták.

Tanulmányomban ennek a szövevényes történetnek a kibontására teszek kísérletet. Eddig a szakirodalomban csak a szereplők memoárjai, illetve naplóbejegyzései alapján volt ismert az EP és a baloldaliak találkozóinak ténye. Viszont e találkozók száma, időpontja, illetve az ott elhangzottak nem voltak pontosítva. A következő oldalakon egy újabb forrás csoport – a baloldali szereplők Securitate előtt 1952–1954 felvett, témával kapcsolatos kihallgatási jegyzőkönyvei – bevonásával ezt kívánom elvégezni. Céлом nem az, hogy a román titkosszolgálati dokumentumok bevonásával a „valóságot” rekonstruáljam – hiszen a titkosszolgálati dokumentumok nem a múlt, hanem az ő elváráshorizontjuk megismeréséhez juttat közelebb –, csupán annyi, hogy a tárgyalássorozatról egy tipológiát alkossak, illetve az azon résztvevők körét pontosítsam.

1944. augusztus 23-án Mihály román király sikeres „koronapuccsot” hajtott végre, és letartóztatta az addig az országot katonai diktátorként irányító conducător, Ion Antonescu marsallt. Constantin Sănătescu tábornok vezetésével Bukarestben katonakormány alakult, visszaállították az alkotmányos monarchiát, a történelmi és baloldali pártok szabadon szervezkedhettek. Delegációt küldtek Moszkvába, hogy az 1944. szeptember elején már előzetesen megszövegezett román–szovjet fegyverszüneti szerződést aláírják (amire 1944. szeptember 12-én került sor). A szerződés több pontban érintette az erdélyi magyarságot, így a román állam kötelezettséget vállalt, hogy internálja a területén levő magyar és német állampolgárokat, és hadat üzen a tengelyhatalmaknak. A fegyverszüneti szerződés legrelevánsabb pontja a 19. cikkely volt. „19. *A Szövetséges Kormányok a bécsi döntésnek Erdélyre vonatkozó határozatát semmisnek tekintik s egyetértének azzal, hogy a békeszerződésben történő jóváhagyástól feltételezetten Erdély (vagy annak legnagyobb része) adassék vissza Romániának, s a szovjet kormány hozzájárul, hogy ebből a célból a szovjet csapatok Romániával közös katonai hadműveletekben vegyenek részt Németország és Magyarország ellen.*”³ Az egyezmény e pontjából két dolgot érdemes kiemelni. Egyrészt Románia részt kellett vegyen a német- (és magyar) ellenes háborúban. Másrészt az „Erdély (vagy annak legnagyobb része)” kitétel üzenet volt a magyar kormányköröknek: ha ők is sikeresen szembefordulnak a németekkel, akkor még kaphatnak valamit Erdélyből. Miután Magyarország október 15-én sikertelen kiugrási kísérletet hajtott végre, Moszkva ezzel a kitéttel leginkább Bukarestet tudta zsarolni egy számára meg-

3 = = Orosz–román fegyverszüneti egyezmény, 1945: 7–8.

felelő politikai átalakulás elősegítésére – vagyis baloldali kormányért cserébe akár egész Észak-Erdélyt megkaphatta volna.⁴

1944 nyarán a keleti front közeledése okán az akkor Magyarországhoz tartozó Kolozsváron (Cluj-Napoca) egy esetleges háború utáni rendezés érdekében is elindultak a tapogatózások. A magyar kormányt támogató Erdélyi Párt „balszárnya” kapcsolatokat keresett az illegális baloldal felé, míg a kolozsvári baloldaliak is keresték a kapcsolatokat a polgári oldallal. Ezekben az 1944. nyári–őszii hónapokban két csoport, a korábban a magyar kormányt támogató Erdélyi Párt (pontosabban annak egy része), valamint az 1944. március 19-i német megszállás után illegalitásba került baloldaliak (pontosabban a német megszállás előtt is illegális kommunisták és a német megszállás után illegalitásba kényszerült szociáldemokraták) találtak egymásra. Mégpedig azért, hogy megóvják Észak-Erdélyt a háborús pusztítástól, és valamilyen módon hozzájáruljanak Magyarországnak a háborúból való kiugráshoz. A találkozókön a két csoport eltérő szempontokat követett: az erdélyi párti képviselők a fennálló status quo megőrzését – Észak-Erdély megőrzését Magyarország határain belül –, míg a baloldaliak inkább reálpolitikai célokat. Azonban azt is jelezni kell, hogy a különböző baloldali tárgyalók víziói között lényegi különbségek voltak Észak-Erdély sorsát illetően: a demokratikus Magyarország vagy a demokratikus Románia része legyen, vagy esetleg független állam?

Az Erdélyi Párt a magyar Országgyűlésbe behívott képviselők tömegpártja volt. A pártvezetőség a reformkonzervativizmust és a keresztényszociális gondolatot követve az erdélyi magyar társadalom egységességét propagálta – vagyis tagadta az osztályalapú tagolódást –, célja pedig a többnemzetiségű erdélyi környezetben a magyar szupremácia megteremtése és megőrzése volt. Az Erdélyi Párt 1943. végi programja öt pontban szögezte le ennek a csoportnak a jövőre vonatkozó vízióit. Először is a magyar állam függetlenségét kívánták megőrizni, ehhez azonban szükségesnek tartottak olyan reformokat, amelyekkel megelőzhetőek lettek volna az 1918–1919-es események.⁵ Harmadik pontban új nemzetiségpolitikát – vagyis a magyar szupremácia biztosítását – és a nemzetiségek idővel bekövetkező békés asszimilációját vetítették előre. A negyedik programpontjuk sok vonatkozásban kötődött az elsőhöz, ugyanis leszögezték a konfliktusok alól feloldott egységes, nemzeti társadalom kívánalmát. Végül pedig a történelmi Magyarország visszaállítását és ennek következtében Dél-Erdély visszaszerzését is szorgalmazták.⁶

4 = = Onişoru, 1998; Sălăgean, 2013.

5 = = Az 1918-as őszi román forradalom, valamint az 1919 márciusában kikiáltott magyarországi proletárdiktatúra, a Tanácsköztársaság az 1920 után intézményesült ellenforradalmi berendezkedés számára azzal a hivatkozási ponttal bírt, amelynek megismétlődését mindenképpen meg kell előzni.

6 = = Murádin, 2022: 1928.

Ezzel szemben a baloldali értelmiségiek (majd később a börtönből szabadult kommunisták is) klasszikus, marxista alapokon nyugvó osztálypolitikát képviseltek. Szerintük a társadalom haladó erejét a munkásosztály képviselte, nemzetiségi szempontból pedig az internacionalizmus talaján állva szembeszálltak a magyar szupremácia gondolatával és a „Duna-medence népeinek barátságát” hirdették. Marxista nézetrendszerükből következett, hogy először az ún. polgári demokratikus átalakulást, majd a kommunista forradalmat, végül a szovjet típusú rendszer kiépítését kívánták. Azaz az erdélyi párti politikusok víziója („organikus, kiegyensúlyozott, testvéri társadalom”⁷), illetve az erdélyi baloldaliak marxista osztályharc dominálta társadalmi és politikai víziója között feloldhatatlan koncepcionális különbségek mutatkoztak.

= = Az első találkozók

Az 1944. nyári–ősz hónapokban a találkozók baloldali résztvevői közül a kommunista párthoz tartozó (vagy szimpatizáns) értelmiségiek, mint például Balogh Edgár, Demeter János, Csőgör Lajos, Jordáky Lajos és Kovács Katona Jenő (valamint a későbbiekben börtönből szabadult Simó Gyula), az Erdélyi Párt részéről pedig elsősorban politikusok, például Demeter Béla, Mikó Imre és Vita Sándor, a későbbiekben Teleki Béla érdemelnek említést.⁸ Abban nincs historiográfiai vita az eddig megjelent hatá-

7 = Teleki, 1943: 8.

8 = Balogh Edgár (1906–1996) romániai magyar politikus, publicista. Csehszlovákiából kitoloncolva került Kolozsvárra, a Korunk munkatársa lett. 1944–48 között a Magyar Népi Szövetség (MNSZ) egyik alelnöke, 1948-tól a Bolyai Egyetem rektora. 1949-ben tartóztatták le először, majd 1952-ben másodszor is. 1957-től a *Korunk* főszerkesztő-helyettese, a *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon* főszerkesztője.

Demeter János (1908–1988) romániai magyar politikus, jogász. A két világháború között a Magyar Dolgozók Országos Szövetségében (MADOSZ) tevékenykedett, 1944-ben Kolozsvár alpolgármestere. Az MNSZ egyik vezetője. 1952-ben letartóztatták, 1955-ben szabadult. 1969–76 között a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának kolozsvári elnöke.

Csőgör Lajos (1904–2003) romániai magyar fogorvos, politikus, egyetemi rektor. 1945–48 között a Bolyai Egyetemet, majd többször a Marosvásárhelyre költözött Orvosi Egyetemet vezette.

Kovács Katona Jenő (1910–1944) író, szerkesztő. A középiskolát Zilahon a Wesselényi Kollégiumban végezte, majd több helyen egyetemi tanulmányokat folytatott. Gaál Gábor mellett 1938–40-ben a *Korunk* segédszerkesztője. 1944 őszén részt vett az ellenállásban, elhurcolták, tisztázatlan körülmények között halt meg.

ron túli magyar munkákban, hogy az Erdélyi Párt és a baloldal közötti érintkezés a két Demeter testvéren, Jánoson és Bélán keresztül indult meg.⁹

A tárgyalások szereplőinek hálózatára jellemző a köztük lévő személyes ismeretség jelentősége is: Vita Sándor önéletírásában feljegyezte, hogy ő Csőgőr Lajosnak a nagyenyedi kollégiumban diáktársa volt, csupán Kovács Katona Jenő volt ismeretlen az erdélyi pártiak számára. Az ugyancsak a találkozó körűl felbukkant Jordáky Lajos népszerű szakszervezeti vezető, szociáldemokrata párttag volt, aki szintén rendelkezett kapcsolatokkal a polgári oldal irányába, ahogyan az említett Balogh Edgár is. Vita Sándor szerint a politikai véleménykülönbségek ellenére ekkor minden résztvevőt „az erdélyi magyarság életéért érzett felelősség” hatott át.¹⁰ „Bizonyára hatunknak egyáltalán nem egyforma a politikai gondolkodása, s valószínű, hogy céljaink sem azonosak – írta Vita. – Csőgörék valószínűleg egy nagy társadalmi változásban s a kommunizmus megvalósításában reménykednek. Engem elsősorban az erdélyi magyarság baja, veszedelmektől való lehető megóvása és megmaradása érdekel. Hogy majd milyen társadalmi rendszerben fog élni ez a magyarság, ez most számomra másodrendű kérdés – a lényeg, hogy ne pusztuljon el se ez a föld, se ez a nép. S ennek érdekében szükségesnek tartom a kollaborációt mindenkiel, politikai felfogásra való tekintet nélkül, akit ugyanezek a gondok szorongatnak.”¹¹

Demeter Béla (1910–1952) lapszerkesztő, a magyar külügyminisztérium Békeelőkészítő Osztályának szakértője; Demeter János testvére. 1944 végén Budapestre került, majd több alkalommal járt Erdélyben. 1951-ben a magyar kommunista hatóságok kiadták Romániának, 1952 végén a vácărești-i (más adatok szerint a jilavai) börtönben halt meg. Mikó Imre (1911–1977) erdélyi magyar politikus, jogász. A két világháború közötti korszakban az Országos Magyar Párt (OMP) bukaresti irodájának vezetője. 1940–44 között az Erdélyi Párt országgyűlési képviselője és vezetőségi tagja. 1944-ben elhurcolták a szovjetek, 1946-ban tért haza. Az ötvenes években marginalizált, később viszont az egyik legtekintélyesebb *Kriterion*-szerkesztő. Együttműködött a román állambiztonsággal.

Vita Sándor (1904–1993) közgazdasági szakíró, szerkesztő. A két világháború között a Hangya, majd a Hítel- és a Tejszövetkezetek tisztviselője, a *Szövetkezeti Értesítő* szerkesztője. Ugyanekkor az ifjúsági mozgalom aktív résztvevője, a *Hítel* folyóirat szerkesztője. 1940–44 között az Erdélyi Párt behívott képviselője a magyar országgyűlésben.

Teleki Béla (1899–1990) földbirtokos, politikus. A második bécsi döntés után Észak-Erdélyben létrejött Erdélyi Párt elnöke volt. 1945-ben emigrált.

9 = = Lásd: Balogh, 1978: 336.; Demeter, 1975: 308.

10 = = Vita, 2014: 122.

11 = = Uo. 261.

Az erdélyi párti és baloldali politikusok közötti találkozók ötlete a frontnak a Keleti-Kárpátok hegygerinceihez való közeledtével merült fel. A szociáldemokrata, majd 1944-től kommunista politikus, Jordáky Lajos a Securitate előtt rögzített 1952-es vallomásában arról számolt be, hogy valamikor 1944 nyarán megkereste az EP országgyűlési képviselőjét, Mikó Imrét, hogy az járuljon hozzá a békepropaganda terjesztéséhez, valamint hogy az Erdélyi Párt csatlakozzon a „Nemzeti Függetlenségi Fronthoz”.¹² Mikó ezt akkor még visszautasította, és azt indítványozta, hogy a baloldaliak magával a pártelnökkel, Teleki Bélával vegyék fel a kapcsolatot. A baloldaliak (Demeter János, Csögör Lajos, Kovács Katona Jenő, Jordáky Lajos) Mikó válaszát megbeszélve Csögör Lajos rendelőjében egy előkészítő ülésen vettek részt, ahol a kommunista Békepárt egyetlen még le nem bukott kolozsvári sejtjének vezetőjeként (talán) Jakab Sándor is megjelent.¹³ Itt pontosították a követendő irányvonalat, valamint a tárgyalások során képviselt álláspontjukat is kidolgozták.¹⁴

12 = = Jordáky valószínűleg a Békepárt/Kommunista Párt, a Szociáldemokrata Párt (SZDP), a Független Kisgazdapárt (FKgP) és a legitimista Kettőskereszt Szövetség alkotta Magyar Frontra gondolt, nem pedig a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontra (Magyar Kommunista Párt, SZDP, FKgP, Nemzeti Parasztpárt, Polgári Demokrata Párt, szakszervezetek), utóbbi ugyanis 1944 decemberében a debreceni ideiglenes kormány támogatására jött létre, amikor Kolozsvár, sőt Szeged és Debrecen is már rég szovjet megszállás alatt állt. A Magyar Front szereplőinek emlékiratait olvasva szembeötlő, hogy az „erdélyi ellenállás” kérdéséről alig van szó azokban, ami valószínűleg azzal magyarázható, hogy mire Budapesten elkezdtek komolyan foglalkozni a háborúból való kiugrás kérdésével, addigra Észak-Erdélyben már rég bent voltak a szovjetek. Az egyetlen kivételt a Magyar Frontnak a Horthyhoz küldött első emlékirata jelentette, amelyben arra szólították fel a kormányzót, hogy járuljon hozzá ahhoz, hogy „a katonailag már tarthatatlanná vált Erdélyt politikai eszközökkel még megmenthessük”. Lásd: Kállai–Pintér–Sipos, 1984: 236. Hogy Jordáky emlékei az ellenállás ernyőszervezetének elnevezésével kapcsolatban emlékezetpolitikai célú vagy véletlenszerű tévedés volt, azt jelenleg nem tudjuk megállapítani. Lásd: *A magyar antifasiszta ellenállás*, 1987: 193–198.; Dessewffy, 1997; Kállai, 1965; 1980; Markos, 1971; Kállai–Pintér–Sipos, 1984.

13 = = Jakab Sándor (1913–1997) erdélyi kommunista politikus. Az 1930-as években csatlakozott a Kommunisták Romániai Pártjához (KRP), 1940 után – akárcsak a többi Észak-Erdélyben maradt kommunistát – felvették a Kommunisták Magyarországi Pártjába, és Nagyváradon végzett illegális pártmunkát. 1944 után az RKP KB tagja lett, Luka László pártfőtitkár-helyettes egyik közvetlen munkatársa volt. 1948-ban pénzügyminiszter-helyettesé nevezték ki, de 1952-ben – Lukával együtt – letartóztatták és egy koncepció perben húsz év börtönre ítélték. 1964-ben kiszabadult, 1980 után Svédországba emigrált, ott is halt meg.

14 = = Demeter, 1975: 308. Demeter a Jakabbal való előzetes egyeztetést 1952. december 26-i kihallgatása során is felidézte a Securitate vallatótisztje előtt. Szerinte Jakab támogatta a kapcsolatfelvételt az erdélyi párti képviselőkkel. ACNSAS, Fond Penal 000217, dosar 1, 228, Demeter János kihallgatási jegyzőkönyve, 1952. december 26. Hasonlóan vallott Csögör Lajos is 1953. február 17-én, aki szerint Balogh Edgár meg-

Miután Demeter János testvérén, Demeter Bélán keresztül megegyezett Vita Sándorral a találkozó helyéről és idejéről, 1944. július 18-án (tehát még a román kiugrás előtt) lezajlott az első találkozó.¹⁵ Erre Demeter Béla kolozsvári, Görögtemplom utcai lakásán került sor. Jordáky Lajos 1952-es kihallgatási jegyzőkönyvében a résztvevők között saját magát, sőt még Teleki Béla pártelnököt is megemlítette.¹⁶ Vita Sándor EP országgyűlési képviselő viszont az első találkozón megjelentek névsorába Mikó Imre, Demeter Béla és saját maga mellett a baloldaliak táborába csak Csőgör Lajost, Demeter Jánost és Kovács Katona Jenőt sorolta.¹⁷ Mint Vita írta, „Demeter Béla közölte, hogy vele Csőgör, Jordáky, Demeter János és Kovács Katona felvették a kapcsolatot és keresik az ő közvetítésével az Erdélyi Párt balszárnyával az érintkezést”.¹⁸ Jordáky – aki jelen volt az előkészítő ülésen, viszont aktívan csak a későbbiek folyamán kapcsolód(hat)ott be a tárgyalásokba – a Securitate előtt tett vallomásaiban a részvételét talán azért próbálta előre datálni, hogy ha csak az első találkozókat említi (amikor még nem született érdemi döntés), azzal javíthat a helyzetén, az 1950-es években ugyanis a Securitate börtönében sínylődött.¹⁹ De az is lehetséges, hogy Vita Sándor emlékezett rosszul: mindenesetre tény, hogy az 1944. nyári–ősi hónapok alatt Jordákyval is számoltak. A találkozókra való részvétellel kérdésével illetően Jordáky Balogh Edgárnak hozzá intézett 1950. januári levelére

kereste őt, hogy az EP részéről Telekiék fel kívánják venni a kapcsolatot a Békepárttal, ezért Balogh Jakabbal egyeztetett, és utóbbi támogatta a tárgyalások megkezdését. ACNSAS, Fond Penal 000217, dosar 1, 429, Csőgör Lajos kihallgatási jegyzőkönyve, 1953. február 17.

15 = Vita Sándor naplójában arról írt, hogy 1944. július 14-én Demeter Béla jelezte, hogy bátyja, valamint Csőgör Lajos, Jordáky Lajos és Kovács Katona Jenő felvették vele a kapcsolatot, és keresik a kontaktust az Erdélyi Párt balszárnya felé azért, mert úgy látják, hogy Magyarország háborúból való kiválására egyetlen esélyt látnak, azt, hogy Horthyra valahogyan befolyást kell gyakorolni. Ezen céljukhoz pedig az Erdélyi Párt elnökét, Teleki Bélát szerették volna megnyerni. Vita, 2014: 260.

16 = ACNSAS, Fond Penal 000217, dosar 1, 107, Jordáky Lajos kihallgatási jegyzőkönyve, 1953. január 29.

17 = Vita, 2014: 121.

18 = Uo. 260.

19 = Jordákyt és társait ugyanis 1952-ben hazaárulás vádjával tartóztatták le. A Securitate koncepciója szerint az észak-erdélyi magyar kommunisták az 1944. nyári találkozókra aktívan támogatták Észak-Erdély megtartását a magyar állam keretein belül. Majd miután a szovjet–román fegyverszüneti szerződés visszajuttatta Erdélyt (vagy egy részét) Romániának, 1945 és 1947 (a párizsi békeszerződés aláírása) közötti időszakban az észak-erdélyi magyar kommunisták a bukaresti magyar követségen keresztül anyagokkal támogatták a magyar békeelőkészítő osztály munkáját. Valószínű, hogy Jordáky vallomásaiban csak azért sorolta fel a sikertelen 1944. nyári találkozókat, hogy a hazaárulás vádját mérsékelhesse.

válaszolva 1951 nyarán viszont azt írta (ekkor még szabadlábban volt, ezért „menteni” igyekezett magát), hogy csak egyetlen találkozón vett részt, és azon is csak valamikor 1944. augusztus 23-a, vagyis a román kiugrás után. Jordáky 1955-ben, a börtönből való szabadulása előtt egy hónappal sokkal részletgazdagabb, viszont akkor is önmentegető nyilatkozatot tett: mint állította, csak a nyári találkozókra vett részt, amelyek kudarccal végződtek, és ahol ő Kovács Katonával egyetemben a területi szuverenitás kérdésében nem nyilvánult meg. Talán arra gondolhatott, hogy szabadulásához járul hozzá, ha csak a kudarccal végződő találkozókat említi. Valószínűleg az történ(het)et, hogy Jordáky a legtöbb találkozón részt vett, és megpróbálta aktívan befolyásolni az ügyek menetét is, amit aztán a későbbiekben el kellett hogy hallgasson.

Az első találkozón a baloldaliak ismertették feltételeiket az erdélyi párti képviselőkkel, vagyis azt, hogy az EP csatlakozzon a „Nemzeti Függetlenségi Front-hoz”, és közösen tegyenek valamit Magyarországnak a háborúból való kiugrása érdekében (fegyverszünet a Szovjetunióval és hadüzenet Németországnak). Ezt az álláspontot az EP vezetői nem támogatták – Demeter János szerint „rendkívül tartózkodóan” viselkedtek –, egyikük állítólag arról beszélt, hogy elismeri, elhibázott döntés volt a magyar részvétel a világháborúban, ám nem látja lehetőségét az azonnali fegyverletételnek.²⁰

Az első találkozó így eredmény nélkül zárult, viszont pár héttel később ismét találkoztak, ahogy az elkövetkező hónapokban a két csoport között újabb és újabb egyeztetésekre is sor került. Vita Sándor szerint lassan-lassan mindkét tárgyalópartner – anélkül, hogy a tárgyalásokba másokat is bevontak volna – a találkozók tényéről széles körben beszámoltak olyan személyeknek is, akikről tudták, hogy a résztvevőkhöz hasonlóan gondolkodnak, valamint bizonyos társadalmi súlyuk is volt. Valószínű, hogy Jordáky Lajos (és a vele kapcsolatban álló munkások egy része) tételesen ekkor kapcsolódhatott be a tárgyalásokba. 1944. augusztus 16-án Vita feljegyezte, hogy egyetértenek a baloldaliakkal abban, hogy a háborúból való kiugráshoz Horthyt meg kell nyerni, fel kell venni a szovjetekkel a kapcsolatot, Erdélynek hadszínterré válását meg kell akadályozni, valamint a régió személyi és gazdasági kiürítését is kívánatos elkerülni. Ebben a naplóbejegyzésében Vita már megengedőbb volt a baloldaliak által hangoztatott politikai kategóriákkal szemben, mert, mint írta, „Erdélyben a magyarság szupremáciájának vége, valamilyen módon meg kell egyezni a románokkal, ha ugyan még lehet”. Ezt a megegyezést az erdélyi autonómia valamely formájában látta megoldhatónak.²¹

Az 1944. augusztus 23-i bukaresti koronapuccs a találkozók rendjében és intenzitásában is új helyzetet teremtett. A bukaresti események utáni napon, augusztus 24-én Jordákyt felkereste Demeter János, aki közölte vele, hogy testvére, Demeter

20 == Demeter, 1975: 308.

21 == Vita 2014: 273.

Béla értesítette, Teleki Béla folytatni kívánja a tárgyalásokat a „Nemzeti Függetlenségi Front” helyi vezetőivel. Ezt az információt Jordáky egy visszaemlékezés-töredékében is megerősíti. Ebben azt írta, hogy miután Demeter Jánossal egyeztetett, rögtön levelet írt a szatmári Alsószoporon tartózkodó Kovács Katona Jenőnek, valamint az erdővidéki Vargyason tartózkodó Balogh Edgárnak, hogy azok mielőbb térjenek vissza Kolozsvárra. Jordáky szerint az „Erdélyi Párt vezetői az utolsó pillanatban (vagy talán az utolsó pillanat után) rájöttek arra, hogy a baloldal nélkül nincs kibontakozás. Az erdélyiek egy része, Teleki Béla, Vita Sándor, Mikó Imre s bizonyos katonai körök is belátták, hogy augusztus 23-a új helyzetet teremtett. [...] A réalpolitika felé való fordulást mégis örömmel fogadtuk, mert reméltük, hogy a közvélemény széles megmozgatása hozzájárul ezen a tájon is az antihitlerista háború mielőbbi befejezéséhez.”²²

Az őszi hónapok másik kulcsszereplője, Balogh Edgár vargyasi kényszerű belső emigrációját követően a baloldali csoporttól azt a feladatot kapta, hogy utazzon Budapestre és ott teremtsen kapcsolatot a kommunista vezetőséggel az erdélyiek követendő irányvonaláról.²³ Balogh, miután Budapestre érkezett, egy illegális találkozó keretén belül jelentést tett az 1943 júliusától Békepárt néven működő párt központi küldöttjének – akiről évekkel később megtudta, hogy Donáth Ferenc volt –, meghallgatta annak véleményét, miszerint a magyar(országi) kommunisták az augusztus 23-i fordulat óta az erdélyi kérdés megoldásával nem foglalkoznak, a cselekvés irányát a helyiekre bízák. Mivel utolsó (párt)kapcsolatuk a kolozsvári csoporttal Jakab Sándor volt, ezért annak vezető szerepét a budapestiek igazolták.²⁴

A nyári tárgyalásokon részt vevő másik EP-képviselő, Mikó Imre úgy emlékezett, hogy a román fordulat után Demeter Béla közvetítésével találkozott a Békepárt hivatalos küldöttjeivel, Kovács Katona Jenővel, Demeter Jánossal, Jordákyval, Jakab Sándorral, és Mikó emlékezete szerint a fegyverszünet megkötésével kapcsolatban ekkor már konkrét teendőkről is tárgyaltak. Mikó továbbá pontosította a résztvevők névsorát is: szerinte az első találkozókön részükről csak ő és Vita Sándor vettek részt, a párt elnöke, Teleki Béla csak augusztus 23-a után kapcsolódott be a tárgyalások menetébe.²⁵

22 == EME, Jordáky-hagyaték, I/1, Jordáky Lajos: Emlékezések fonalán, 11.

23 == Balogh 1953. március 17-i kihallgatási jegyzőkönyvében azt állította, hogy vele Csőgör Lajos közölte Jakab Sándor kívánságát, miszerint az elküldené Budapestre, hogy ott vegye fel a Békepárttal a kapcsolatot tájékozódni a követendő politikai irányvonalról. Balogh a Securitate tömlőcében úgy emlékezett, hogy az augusztus 25–28. közötti napokban utazott Kolozsvárra, ahonnan másnap továbbment Budapestre. ACNSAS, Fond Penal 000217, dosar 2, 98, Balogh Edgár kihallgatási jegyzőkönyve, 1953. március 17.

24 == Lásd: Balogh, 1978: 341.

25 == Balázs, 2003: 340.

Pontosan nem ismert, hogy a román átállás után mikor került sor a következő találkozóra, közvetlenül augusztus 24-én vagy csak a következő napokban. Az 1944. augusztus 26-i, a román átállást követő valószínű első találkozón Vita szerint Jordákyék arra az álláspontra helyezkedtek, hogy – miután a román hadüzenet következtében várható volt a dél-erdélyi támadás – Dél-Erdélyre támadni kész öngyilkosság, sőt „ha a románok támadnak, akkor sem szabad védekeznünk, hanem a németek ellen kell fordulnunk, azokat lefegyvereznünk, és a románokat és oroszokat harc nélkül beengednünk”. Kolozsvár esetében mindenesetre teljesült a baloldaliak ezen kívánsága. Vita szerint az erdélyi kommunisták és szociáldemokraták úgy gondolták, hogy itt nem bolsevizmus lesz, hanem az új politikai rendszerben csak a munkásosztály és a polgári társadalom kooperációja fog megvalósulni. A továbbiakban a baloldaliak felvetették, hogy „a román baloldal segítségével kell megkísérelnünk az erdélyi autonómia kivívását”. Vita azt is kénytelen volt megállapítani, hogy helyben az erdélyi pártiak és a baloldaliak hiába értettek egyet, ha egyetértésüket nem tudták gyakorlati szintre emelni.²⁶ Talán ez lehetett az a találkozó, amelyen Demeter János emlékei szerint Teleki Béla közölte, hogy felvette a kapcsolatot magyar kormánytagokkal, sőt álláspontját még Horthynak is kifejtette. Szerinte ezek a budapesti tényezők nem tiltották meg, hogy az erdélyi hadtest önállóan cselekedjen, állítólag Teleki puhatolózni fog erről dálnoki Veress Lajosnál.²⁷

Jordáky úgy emlékezett, Teleki feltételül szabta, hogy ő és Kovács Katona helyett az EP elnöke a kommunisták hivatalos vezetőségével kíván tárgyalni.²⁸ Jordáky ekkor Demeter Jánost Jakab Sándorhoz irányította, akit végül Demeter el is ért Kovács Katonán keresztül. Jordáky Lajos Telekinek kifejtette, hogy ő nem „a Kommunista Pártot, hanem a forradalmi szociáldemokratákat és az egységfrontra épülő szakszervezeteket” képviseli.²⁹ Valamelyik 1944. augusztus 23-át követő találkozón hangozhatott el Teleki Béla kijelentése, miszerint „egyértelmű, hogy a háborút Németország elvesztette”, és hogy valamit a béke érdekében tenni kell.³⁰ Deme-

26 == Vita, 2014: 277.

27 == Demeter, 1975: 309. Demeter ezen állítása azonban teljesen légből kapott, ugyanis a budapesti kormány nem adott szabad kezét dálnoki Veress Lajosnak, és maga a vezérezredes sem volt az önálló cselekvés híve, lépését Horthy parancsától tette függővé. Veress ugyanakkor Horthy helyetteseként (homo regius) kiemelt fontossággal bírt a budapesti kiugrás terveiben, például 1944. október 11-én a kormányzó értesítette az 1. és a 2. magyar hadseregek parancsnokait (Miklós Bélát és Veress Lajost), hogy a közeljövőben titkos parancsot fog kiadni, hogy a hadseregek szüntessék be a szovjetek elleni harcot, és vegyék fel a kapcsolatot a Vörös Hadsereggel. Lásd: Bartha, 2021: 79.

28 == ACNSAS, Fond Informativ 234084, dosar 1, 236, Jordáky Lajos nyilatkozata, 1953. január 22.

29 == EME, Jordáky-hagyaték, I/1, Jordáky Lajos: Emlékezések fonalán, 12.

30 == Jordáky visszaemlékezés-töredékében ezt 1944. augusztus 26-ra datálja: EME, Jordáky-hagyaték, I/1, Jordáky Lajos: Emlékezések fonalán, 12.

ter János is úgy emlékezett, hogy a román átállás után az erdélyi párti képviselők már előzékenyebbnek és kompromisszumra hajlandóbbnak mutatkoztak, mint korábban.³¹

Augusztus 27-én újabb találkozóra került sor. „Demeter Béla felkeresett és közölte, hogy Teleki Béla éjfélkor szeretne találkozni [...]. A találkozóra Kovács Katona Jenővel mentem – írta Jordáky Lajos 1973-ban. – Teleki Bélán kívül már ott volt civilben Dálnoki Veress Lajos altábornagy, az erdélyi hadtest parancsnoka. Két órás informatív jellegű beszélgetés zajlott le köztünk. Teleki Béla felvetette a kérdést: milyen segítséget tudnának adni a kommunisták a Vörös Hadsereggel való kapcsolat felvételére, és mi a baloldal véleménye a háború utáni helyzetről. [...] Kovács Katona és én részletesen kifejtettük a kommunisták és a szociáldemokraták álláspontját.”³²

Mostanra a baloldaliak már nem elégedtek meg az elvi alapok tisztázásával, illetve azzal, hogy egyetértenek az Erdélyi Párt képviselőivel a háborúból való kiugrás szükségességében. Ekkortól már gyakorlati lépéseket vártak. A baloldali tárgyalópartnerek szerint legelőször is a börtönökben, internálótáborokban levő kommunista foglyokat³³ kellene szabadon kellene, a hadműveleteket azonnal be kell szüntetni, különbékét kell kérni, és a román hadsereg példáját követve fegyveres harcot kell indítani a tengelyhatalmak ellen. Ugyanekkor felvetették a „demokratikus pártok, szervezetek és intézmények képviselőiből a függetlenségi front erdélyi bizottságának” megalakítását és azt, hogy „az Erdélyi Párt pedig szüntesse meg a Nemzeti Munkaközpont és a fasiszta szervezetek támogatását”.³⁴ A megbeszélések végén az őrizetbe vett román egyházi és politikai személyek érdekében is felszólaltak.

Valamikor augusztus végén, szeptember elején újabb találkozóra került sor. Az Erdélyi Párt képviselőjében a szovjet fegyverszünetért és a „Nemzeti Függetlenségi Frontba” való belépésért cserébe Teleki azt kérte a megjelent baloldaliaktól, hogy azok a második bécsi döntést ismerjék el, és tegyenek meg minden tőlük telhetőt Észak-Erdély Magyarországnál maradása érdekében.³⁵ Jordáky szerint Kovács Katona Jenő helytelenítette ezt az álláspontot, és azt mondta Telekinek, hogy ez nem tartozik a tárgyalások napirendjébe, mert a második bécsi döntést a szövetség-

31 == Demeter, 1975: 309.

32 == EME, Jordáky-hagyaték, I/1, Jordáky Lajos: Emlékezések fonalán, 12. Arról jelenleg nem rendelkezünk információval, hogy az észak-erdélyi kommunistáknak lett volna kapcsolatuk a szovjetek felé.

33 == A magyarországi katonai elhárítás (2. vkf osztály) két hullámban, 1941 nyarán, valamint 1943 őszén szinte teljesen felgöngyölítette az észak-erdélyi kommunista (vagy azzal gyanúsított) mozgalmat, a regionális pártvezetőség nagy részét lefejezte, többüket a kistarcsai internálótáborba, illetve börtönökbe zárta.

34 == EME, Jordáky-hagyaték, I/1, Jordáky Lajos: Emlékezések fonalán, 12.

35 == ACNSAS, Fond Informativ, dosar 234084, vol. 1, 235, Jordáky Lajos nyilatkozata, 1955. május 6.

gesek sem ismerték el, ezért „az észak-erdélyi kérdés rendezése nem tőlünk függ”. Továbbá arról is beszélt, hogy véleménye szerint ezek a tárgyalások csak akkor vezetnek eredményre, ha azoknak valami gyakorlati következményük is lesz.³⁶ Jordáky is csatlakozott Kovács Katona véleményéhez, és kiegészítette a feltételek listáját. Szerinte a „Nemzeti Függetlenségi Frontba” az Erdélyi Párt teljes vezetősége nem, csak egy része vehető fel, az Albrecht Dezső és Páll György által vezetett „fasiszta szárnyal” kizárt az együttműködés.³⁷

A továbbiakban Teleki azt vetette fel, hogy a szovjet megszállás alá került észak-erdélyi területeken a „Nemzeti Függetlenségi Front” tartsa meg a fennálló magyar közigazgatást, és biztosítsák az erdélyi párti képviselők szabadságát.³⁸ A baloldaliak hozzájárultak a magyar kulturális (Erdélyi Múzeum-Egyesület, Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület) és gazdasági intézmények (Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület, szövetkezetek) helyben maradásához, és támogatásukról biztosították az erdélyi párti küldötteket.³⁹ Ugyanakkor az erdélyi kérdés megoldása módjában nem mutatkozott egyetértés a kommunisták között sem. Balogh Edgár egy 1980-as években készített interjújában arról beszélt, hogy a kommunista pártban volt egy „réalpolitikai megközelítésű” csoport, amely a román kiugrást követően Bukarest és a Román Kommunista Párt felé orientálódott – ennek volt ő az egyik tagja –, amelynek célja Erdélynek Románián belül a legszélesebb autonóm jogokkal való felruházása lett volna. A másik csoport inkább a Magyarországhoz való tartozást – vagy a régió függetlenségét – propagálta, ide tartozott Jordáky Lajos és Simó Gyula. Balogh szerint utóbbiak a román társadalmat és kommunista mozgalmat ma-

36 = = Demeter, 1975: 309.

37 = = Albrecht Dezső (1908–1976) ügyvéd, politikus. Venczel Józseffel együtt a Hitel folyóirat szerkesztője, 1940-től az Erdélyi Párt behívott képviselője a magyar országgyűlésben. A második világháború után emigrált, Párizsban halt meg.

Páll György (1892–1975) újságíró. A két világháború közötti korszakban az Országos Magyar Pártban politizált, a temes-torontáli tagozat főtitkára. 1940 után az Erdélyi Párt felső vezetésének tagja, a kolozsvári központi iroda vezető titkára. A második világháborút követően emigrációban élt.

38 = = Teleki ezen kívánságát a helyi baloldaliak nem tudták teljesíteni, ugyanis Teleki Bélát a szovjetek a városba való bevonulás után letartóztatták. Hasonlóan járt Mikó Imre is, akit a Szovjetunióba hurcoltak, ahonnan csak 1948-ban tért haza. Balogh Edgár 1952. november 14-i kihallgatása során rámutatott arra, hogy több kommunista (Jordáky Lajos, Veress Pál, Simó Gyula) aláírással ellátott folyamodványban kérte a szovjet városparancsnokságtól Teleki szabadon engedését, aminek hatására „valahol Magyarország területén engedték szabadon”. ACNSAS, Fond Penal 000217, dosar 2, 76, Balogh Edgár kihallgatási jegyzőkönyve, 1952. november 14.

39 = = ACNSAS, Fond Informativ, 234084, dosar 1, 235, Jordáky Lajos kihallgatási jegyzőkönyve, 1953. március 10.

radinak, a szocializmus előfeltételeit elégtelennek tartották, ezzel szemben a magyar társadalmat a románhoz képest iparosodottabbnak és köztársaságpártinak látták.⁴⁰

A tárgyalásokról nemcsak a tárgyalópartnerek közvetlen felettesei tudtak (így Teleki Béla EP-elnök, aki maga is részt vett egy-két megbeszélésen, vagy Jakab Sándor pártsejtvezető), hanem az erdélyi magyarság egyik legnagyobb tekintélye, Márton Áron püspök is. A gyulafehérvári püspök 1944. augusztus 24-én éppen Kolozsváron tartózkodott, ahol Vitáék tájékoztatták őt a folyamatban levő megbeszélésekről, amelyet Márton Áron támogatott, felszólítva egyben arra is őket, hogy most minden olyan lépéstől tartózkodni kell, amely provokálhatja a románokat.⁴¹

= = = Újabb találkozók, részeredményekkel

Nem tudni, hogy az Erdélyi Párt elnöke, Teleki Béla mikor kereste fel dálnoki Veress Lajost azzal, hogy az a román mintát követve, hadseregével álljon át a szovjetekhez.⁴² Ezt dálnoki Veress visszautasította („Én nem vagyok condottiere! Csak is a legfelsőbb hadúr utasításainak engedelmeskedem!”), ezért Teleki magához Horthyhoz fordult annak érdekében, hogy a kormányzó a vezérezredest a mielőbbi kiugrásra szólítsa fel.⁴³ Az 1944. szeptember 8-i kormányülésen Teleki Béla Lakatos Géza miniszterelnök előtt arról beszélt, hogy „a játszma el van veszve”. Kiutat pedig két lehetőségben látott: vagy fegyveresen megvédik a hazát – és azzal együtt az anyagi és emberi pusztulást választják –, vagy „arra határozzuk el magunkat, hogy a politikai lépéseket megtegyük a fegyverszünetet kérve”.⁴⁴

40 = = „Jordákyban volt egy autonomista elképzelés, egy illúzió szerintem, hogy Észak-Erdély önmaga is megállhat. Ennek azonban nem volt sem történelmi háttere, sem néprajzi biztosítéka és ipari-, anyagi-, pénzügyi lehetősége sem. Tehát Jordákyknak az volt az elképzelése, hogy egy észak-erdélyiséget kell kialakítani, és ha a románok reakciós befolyás alatt vannak, akkor a magyarságnak kell a munkáshatalmat erővel képviselni.” Balogh Edgár-interjú, 1979. Jordáky „függőben hagyta és elképzelte azt, hogy Észak-Erdély autonóm terület marad. A magyarságnak nyilvánvalóan volt egy olyan része – amelyet azonban a vágyak vezettek –, amely szeretne volna a régi státuszt fenntartani, ha Magyarország demokratikus állam lesz. Ezeknek az érvei – különben ezt Simó Gyula képviselte – azok voltak, hogy a magyarok városlakók, kommunisták és köztársaságpártiak. A románok falulakó, királypárti és vallásos [lakosság]. Tehát abban reménykedtek, hogy egy magyar köztársasághoz esetleg vissza lehetne kerülni.” Uo.

41 = = Vita, 2014: 122.

42 = = Jordáky Lajos 1953. február 28-i kihallgatásán arról beszélt az őt vallató Securitate-tiszt előtt, hogy Teleki Béla titkos találkozón vett részt, ahol a Honvéd Vezérkari Főnökség egyik tisztje a front állását ismertette, amit Teleki a következő találkozó során azonnal tovább adott a megjelent baloldaliaknak. ACNSAS, Fond Penal 000217, dosar 1, 127, Jordáky Lajos kihallgatási jegyzőkönyve, 1953. február 28.

43 = = Balogh, 1978: 339.

44 = = MNL OL W-12-1944. Az 1944. szeptember 8-i minisztertanácsi ülés jegyzőkönyve.

Miután az EP képviselőinek próbálkozásai sikertelennek bizonyultak – sőt időközben szeptember 5-én megindult a magyar hadsereg és a Wehrmacht közös támadása Dél-Erdély ellen –, az erdélyi párti csoport tagjai Kolozsvárra visszatérve újabb találkozót tartottak a baloldaliakkal. Ezután népfrontos⁴⁵ alapon a baloldali pártok (kommunisták és szociáldemokraták) mellett az egyházak képviselői, a társadalmi és gazdasági szervezetek stb. az erdélyi párti képviselők egy részével elhatározták, hogy létrehozzák a németellenes tábor ernyőszervezetét, az Erdélyi Magyar Tanácsot.⁴⁶

Jordáky Lajos 1952-es vallomásában és töredékben maradt visszaemlékezésében ezt a szervet az ellenállás egyenes folytatójának titulálta. Ebben azt állította, hogy az Erdélyi Párt (balszárnya), a Független Kisgazdapárt, a Békepárt, a Szociáldemokrata Párt, a gazdasági, társadalmi, kulturális szervezetek, az egyetem, a szakszervezetek és az egyházak megalapították a „Függetlenségi Front Erdélyi Tanácsát”. A vezetőséget a baloldal részéről Balogh Edgár, Kovács Katona Jenő, Csögör Lajos, Demeter János és Jordáky Lajos alkották, az EP-t Teleki Béla és Vita Sándor képviselte, míg Miskolczy Dezső és Haynal Imre professzorok az egyetemről, Bánffy Miklós, Tamási Áron, Kiss Jenő és Szabédi László az írók, Nagy Géza és Venczel József pedig az EMGE és más társadalmi szervezetek részéről vettek részt benne. Jordáky szerint a Tanács 1944. augusztus 29-én alakult meg az Erdélyi Kör helyiségében, ahol egy memorandumot is szerkesztettek.⁴⁷ Az Erdélyi Magyar Tanács elnöke Teleki Béla lett, végrehajtó bizottságának tagjai pedig Jordáky Lajos, Mikó Imre és Járosi Andor voltak.⁴⁸ Teleki Béla személye az Erdélyi Magyar Tanács élén több szempontból is döntő volt: egyrészt személye legitimációt adott a szervezetnek a budapesti kormánykörök és az Észak-Erdélyben még működő magyar közigazgatás tisztviselői előtt is. Továbbá jó volt a viszonya Bethlen Béla kinevezett észak-erdélyi polgári kormánybiztossal is.⁴⁹

Az Erdélyi Magyar Tanács megbízta Mikó Imrét, Tamási Áront, Nagy István munkásíró és Szabédi László költőt egy Horthyhoz küldendő memorandum megszövegezésével.⁵⁰ Ebben követelték, hogy Magyarország sürgősen kérjen fegyverszü-

45 == „Nyilvánvalóvá vált, hogy Teleki Béla kiugrási akcióját nem lehet többé titkos személyi tárgyalások menetére hagyni, hanem társadalmi súlyt, minél szélesebb tömegmozgalmat kell mögéje állítani, amely adott fokon maga is cselekvőképes.” Balogh, 1978: 343.

46 == Nagy–Vincze, 2003: 55.

47 == EME, Jordáky-hagyaték, I/1, Jordáky Lajos: Emlékezések fonalán, 14.

48 == Járosi Andor (1897–1944) evangélikus lelkész, teológiai tanár, író. A két világháború közötti időszakban a Pásztortűz szerkesztőségi tagja, az *Erdélyi Helikon* munkatársa volt. 1944 őszén a szovjetek deportálták, Magonyitogorszkban halt meg.

49 == Murádin, 2019: 244.

50 == Balogh Edgár a memorandum szerkesztőiként Szabédi Lászlót, Tamási Áront és Nagy Istvánt nevesíti, míg Mikó Imre Tamási Áron helyett saját magát sorolta a szerkesztők közé. Nagy István kommunista munkásíró és Szabédi László harmadikutas költő viszont mindkét visszaemlékezésben szerepel. Vita Sándor sokkal

netet a szövetséges hatalmaktól, az ország ne legyen hadművelleti terület, Kolozsvárt ellenállás nélkül adják fel, a lakosság, az ipari üzemek és a közigazgatás maradjon a helyén, végül pedig a románok felé megbékélő politikát követeltek. A memorandumot az erdélyi társadalom vezetőségének színe-java ellátta aláírásával. Így az erdélyi magyar egyházak részéről Tavasz Sándor református püspökhelyettes, Vásárhelyi János református püspök, Sándor Imre római katolikus püspöki helytartó, Boga Alajos római katolikus prelátus-kanonok, Józan Miklós unitárius püspök, Csifó Nagy László unitárius püspöki titkár, Járosi Andor evangélikus esperes, Maksay Albert református teológiai igazgató. Az Erdélyi Párt nevében a pártelnök Teleki Béla mellett Mikó Imre és Vita Sándor országgyűlési képviselők látták el aláírásukkal a dokumentumot, a kulturális és tudományos élet képviselőként pedig Haynal Imre orvosprofesszor, Tamási Áron író, Venczel József, az Erdélyi Tudományos Intézet (ETI) igazgatója, Szabédi László, Kiss Jenő írók és Nagy Géza EME-titkár, valamint Nagy István kommunista munkásíró és Jordáky Lajos. Az utóbbi csoport tagjai nem baloldali politikusi minőségükben, hanem az írók táborához csatlakozva.⁵¹

A memorandumot Teleki Géza egyetemi tanár – Teleki Pál volt miniszterelnök fia – juttatta el a kormányzóhoz, ahol azonban nem érte el a kívánt hatást.⁵² Az emlékirattal, ha Magyarországnak a második világháborúból való kilépését nem is sikerült elérni, annyit mégis, hogy az erdélyi IX. hadtest, majd a 2. magyar hadsereg parancsnoka, dálnoki Veress Lajos vezérezredes Kolozsvárt nyílt városnak nyilvánította, amely így elkerülte a harcokkal együtt járó pusztítást.⁵³

A memorandum elkészítése és a szovjet csapatok október 11-ei bevonulása között több olyan intézkedés történt, amely lehetővé tette azt, hogy a városban a baloldaliak szerepet vállaljanak és később részt vehessenek a baloldali fordulat-

plasztikusabban oldotta meg a résztvevők kérdését: „A végső formát szeptember 12-én délelőtt az Erdélyi Kör Főter 5. szám alatti helyiségben fogalmazták meg Szabédi László, Mikó Imre és Nagy István, de úgy emlékszem, Tamási Áron is ott volt, és szintén segített a végső forma kialakításában.” Balogh, 1978: 344.; Balázs, 2003: 311.; Vita, 2014: 128.

51 == Az Erdélyi Magyar Tanács memoranduma Horthy Miklós kormányzóhoz a háborúból történő kiválás ügyében, 1944. szeptember 9. Közli: Nagy–Vincze (szerk.), 2003: 117–118.

52 == Nagy–Vincze, 2003: 56.

53 == A kormányzónál nemcsak Teleki Géza, hanem a korábbi külügyminiszter, erdélyi mágán Bánffy Miklós is járt. Az 1945-ben adott interjújában szeptember 15-re datálta a Horthynál lezajlott kihallgatást, ahol a kormányzó azt az utasítást adta neki, hogy Észak-Erdélybe visszatérve vegye fel a kapcsolatot dálnoki Veress Lajossal, hogy az egy oroszul tudó tisztet küldjön át a frontvonalon a fegyverszüneti tárgyalások felvételének elkezdésére. Bánffy azt is közölte, hogy Veress Horthy szóbeli utasítása alapján adta fel Kolozsvár védelmét és vonult vissza a városból. *Világosság*, 1945. április 11. 3. Az illegális Magyar Tanács nyomására védelem nélkül adta fel a várost a honvédség.

ban. Például a legtöbb vezető erdélyi magyar baloldali és polgári személy mentesült az általános katonai bevonulás parancsa alól. Mikó Imre úgy emlékezett, hogy Teleki Béla megegyezett dálnoki Veress Lajossal arról, hogy „akiknek Erdélyben maradása kívánatos, mentesítsenek a bevonulás alól”. Mikó Imre szerint a Kolozsváron maradt erdélyi párti képviselőkön kívül mintegy kéttucat baloldalt is menlevéllel láttak el.⁵⁴ A névsorban Kovács Katona, Nagy István, Szabédi László, Demeter Béla és János, Csőgör Lajos, Asztalos István és Jordáky Lajos szerepelt.⁵⁵

A sorozatos találkozókat valamelyikén végül megegyezés született a még 1941-ben letartóztatott kommunisták szabadon bocsátásáról is – ugyanis a börtönfrakció vezetője, Simó Gyula értelmetlennek tartotta a további tárgyalásokat Teleki Béláékkal addig, amíg a kommunista foglyok a börtönben voltak, és annak a veszélye is fennállt, hogy bármikor elhurcolhatták őket az ország belseje felé.⁵⁶ A még 1941-ben és 1943-ban letartóztatott kommunistákkal Demeter János tartotta a kapcsolatot, mivel az ellenük lezajlott büntetőeljárás során többük védőügyvédje volt. A börtönbe való szabad bejárásának köszönhetően folyamatosan tájékoztatni tudta őket a frontvonal alakulásáról, valamint az aktuális politikai helyzetről.⁵⁷ A kommunisták egyik vezetője, Simó Gyula a fogházirodán dolgozott, és Demetertől folyamatos tájékoztatókat kért arra vonatkozóan, hogy a sorozatos találkozókon az erdélyi pártiak milyen konkrét vállalásokat tettek, mikor várható a háborúból való kiugrás.⁵⁸

A letartóztatott kommunistákért valódi társadalmi összefogás is létrejött, ugyanis az Erdélyi Párt vezetőségéből többen, valamint püspökök, társadalmi szervezetek tisztviselői, írók egy beadványt juttattak el az ügyészségre, amelyben a kommunisták szabadlábba helyezését kérvényezték, szabadulásuk esetén pedig „magukra vállalják annak egész politikai és jogi felelősségét” is.⁵⁹ Balogh Edgár 1952. november 12-i kihallgatása során felelevenítette, hogy a kommunista foglyok első csoport-

54 == Jordáky Lajos 1953. március 2-i kihallgatása során arról beszélt, hogy a menlevelek ügyében Teleki Béla megegyezett dálnoki Veress Lajossal, hogy körülbelül 40 nyomtatványt fognak kiállítani, amelyek mentesítik a visszavonulási parancs alól tulajdonosaikat. A baloldali egyének listáját Balogh Edgár, Jakab Sándor és Simó Gyula, míg az Erdélyi Párthoz köthető személyeket névsorát Nagy Géza és Venczel József állították össze. ACNSAS, Fond Penal 000217, dosar 1, 138, Jordáky Lajos kihallgatási jegyzőkönyve, 1953. március 2.

55 == Balázs, 2003: 344.

56 == Demeter, 1975: 314.

57 == Uo. 309.

58 == Uo. 314. Ezt az információt Jordáky is megerősíti 1953. március 3-i kihallgatási jegyzőkönyvében, ugyanis ott arról beszélt, hogy Demeter informálta Simóékat a baloldaliak és az erdélyi párti képviselők közötti tárgyalásokról, és Simóék egyetértettek a tárgyalások menetével. ACNSAS, Fond Penal 000217, dosar 1, 137, Jordáky Lajos kihallgatási jegyzőkönyve, 1953. március 3.

59 == Demeter, 1975: 314.

jának szabadlábra helyeztetését Mikó Imre apján, Mikó Lőrincen (aki akkor a Kolozsvári Törvényszéken dolgozott), valamint a városi ügyészség egyik tisztviselőjén keresztül vitték keresztül.⁶⁰ A kommunisták szabadulását követő, utolsó erdélyi párti-baloldali találkozón Teleki Béla úgy nyilatkozott, hogy az 1944. szeptember 12-i „román–szovjet fegyverszünet aláírása után, amely végül is visszajuttatta Erdélyt Romániának, már nem érdemes további tárgyalásokat folytatni”.⁶¹

Szeptember 13–20. között szabadon engedték a még börtönben levő kommunista foglyokat⁶² (a legnevezetesebbek Simó Gyula, Nemes József és Veress Pál voltak), teljesítve ezzel a baloldaliak felé tett vállalások egyikét.⁶³ Ezt követően a polgári oldal és a baloldal közötti tárgyalásokon Csögör Lajos, Jordáky Lajos, Balogh Edgár és Demeter János helyét a frissen szabadult Simó Gyula, Veress Pál és Nemes József foglalta el, vagyis a baloldali értelmiségiek átadták helyüket a „valódi”, illegalitást megtapasztalt kommunistáknak.⁶⁴ Veress Pál öntömunkás, későbbi kolozsvári kommunista polgármester memoárjában leírja a szabadulást követő órák eseményeit. Eszerint ők ketten Simó Gyulával Demeter János lakására mentek, ahol elhatározták, hogy találkoznak a Békepárt vezetőségével.⁶⁵ Talán ez lehetett az a kommunista egyeztető gyűlés, amelyet Demeter János Kőműves Nagy Lajos lakására tett. Ő úgy emlékezett, hogy Simó nagyvonalakban egyetértett a korábbi tárgyalások irányvonalával, ám kritikákat is megfogalmazott a követett stratégiával kapcsolato-

60 == ACNSAS, Fond Penal 000217, dosar 2, 75, Balogh Edgár kihallgatási jegyzőkönyve, 1952. november 14.

61 == ACNSAS, Fond Penal 000217, dosar 1, 217, Demeter János kihallgatási jegyzőkönyve, 1952. december 6.

62 == Demeter János szerint több hullámban történt a kommunisták kiengedése. Először csak az öt évnél kevesebb büntetést kapott személyeket engedték szabadon. A kommunista vezetőség szabadlábra helyezésére pedig később, a front közeledtével került sor. Lásd: Demeter, 1975: 315. Balogh Edgár erről így írt: „...találtatott végre egy megfelelő paragrafus, amely árvíz, földrengés vagy ellenséges ostrom végveszélye esetén szabadlábra helyezhetők a foglyok, ha büntetésük nem terjed túl az 5 esztendőn. [...] Napokba telt, míg jogászaink meglelték az újabb mentő paragrafust, mely szerint a »tízévesek« is szabadlábra helyezhetők közveszély esetén, ha a város köztisztvisletben álló személyiségei erkölcsi garanciát vállalnak érettük.” Balogh, 1978: 348. A szabadon engedés memoárokban szereplő szakaszokra osztottságát Balogh Edgár 1952. november 14-i kihallgatási jegyzőkönyvében is említette. Egyébként Balogh egy püspökök, társadalmi szervezetek, az egyetem rektora stb. által aláírt kérvényt szerkesztett, amelyet eljuttatott az ügyészségre. ACNSAS, Fond Penal 000217, dosar 2, 75, Balogh Edgár kihallgatási jegyzőkönyve, 1952. november 14.

63 == Jordáky Lajos 1953. március 2-i kihallgatása során arról beszélt, hogy Demeter János 1944. augusztus 25-én elvitte Jakab Sándort Teleki Bélához, és akkor határozták el a kommunista foglyok kiszabadítását, „a Telekivel való találkozót követő héten [...] kiszabadultak a kommunista foglyok a börtönből”. ACNSAS, Fond Penal 000217, dosar 1, 137, Jordáky Lajos kihallgatási jegyzőkönyve, 1953. március 2.

64 == Vita, 2014: 125.

65 == Veress 1981: 299.

san. Sérelmezte, hogy a tárgyalók nem kerestek „szélesebb kapcsolatot” az üzemi munkássággal, egyszerű katonákkal és a román nemzetiség képviselőivel.⁶⁶ Simó egy különbizottságot hozott létre a további teendők megtervezése érdekében, és átvette a Telekiékkel tárgyaló csoport vezetését is. Ekkorra viszont már csak Kolozsvár nyílt várossá nyilvánítása, a közigazgatás visszavonása, a gyárak leszerelésének megakadályozása és ehhez hasonló lépések jelentették a tárgyalások napirendi pontjait.⁶⁷

A kommunisták kiszabadításával és a front közeledtével párhuzamosan került sor báró Atzél Ede akciójára. Atzél, mielőtt moszkvai kiküldésére utazott volna, Dudás József és Faust Imre társaságában 1944. szeptember 19-én vagy 20-án Kolozsvárra utazott.⁶⁸ Balogh Edgár emlékiratában beszámolt arról, hogy Atzél Ede először Nagy István munkásíronál jelentkezett két „kommunista” társaságában azzal a céllal, hogy Erdélyben a szovjetekkel szövetséges proletárdiktatúrát kiáltssanak ki. Miután Nagy István visszautasította, a báró a börtönben lévő kommunistákhoz fordult, akik szintén provokációnak minősítve visszautasították a részvételt az akcióban.⁶⁹ Végül Atzél Ede Jordákyt is felkereste, akinél „már egy vörös jelszavaktól csöpögő kiáltványt is felolvastak”. Miután Jordáky végighallgatta, visszautasította a részvételt ebben e csoportban, mert rájöhetett, hogy az akció „félreérthetetlenül a Memorandum-akciót akarja diszkreditálni”.⁷⁰ Jordáky 1952-es vallomásában elmondta: 1944 szeptemberében Atzéllal két kommunista ügynök – Faust Imre és Dudás József⁷¹ – jelent meg, és felvetették a „Keletmagyarországi Szovjetkötársaság” kikiáltásának lehetőségét. Szerinte a két egyén a magyar kémelhárítás embere volt, és ezzel a gyanúval élve elutasította az együttműködést és részvételt

66 == Demeter, 1975: 317.

67 == Uo. 318. Demeter 1952. november 26-i kihallgatása során arról is beszélt, hogy Simóék kiszabadulása után a Telekiékkel való tárgyalások során felelősséget vállaltak az Erdélyi Párt vezetőinek személyi biztonsága tekintetében, ugyanis azok tartottak a szovjet letartóztatástól. Demeter szerint Simóék meggyőzték Telekiéket, hogy ne hagyják el Kolozsvárt, sőt valamilyen módon vegyék rá a kormányzót a kiugrásra. ACNSAS, Fond Penal 000217, dosar 1, 211, Demeter János kihallgatási jegyzőkönyve, 1952. november 26.

68 == Bartha, 2021: 6667.

69 == Demeter János 1952. november 26-i kihallgatása során arról beszélt, hogy neki Simó Gyula mesélte el, hogy Atzél felkereste őket a börtönben, hogy a szovjetmagyar fegyverszünet ügyéről egyeztessenek. ACNSAS, Fond Penal 000217, dosar 1, 210, Demeter János kihallgatási jegyzőkönyve, 1952. november 26.

70 == Balogh, 1978: 347.

71 == Pintér, 1981. Faust kolozsvári útjával kapcsolatban arról olvashatunk, hogy az erdélyiek részéről többen – konkrétan például Nagy István – Dudás Józseffel kapcsolatban aggályaikat fogalmazták meg, ám Faust leintette őket azzal, hogy Dudás fontos személy, ugyanis az ellenállásban fontos csoportot képvisel. Faust szerint Kolozsváron dálnoki Veress Lajossal egyedül csak Atzél beszélt, ők Dudással ketten nem vettek részt a kihallgatáson.

a „kalandor akcióban”.⁷² Bármilyen is volt a céljuk, miután sem dálnoki Veress Lajost, sem a kolozsvári baloldaliakat nem tudták rávenni fegyveres akcióra, Atzélék visszatértek a fővárosba, hogy aztán pár napon belül Moszkvában bukkanjanak fel.⁷³

= = = A végkifejlet

Az Erdély jövőjét szem előtt tartó csoportok ezekben az 1944. őszi hónapokban – ideológia különbségek nélkül – egymásra találtak. Vita Sándor naplójában úgy látta, hogy „mindenki felelősségtudattól áthatva beszél, úgy érzem, hogy a nehéz napokban előítéletet, elfogultságot félretéve, jól megértjük egymást. Ez főleg az értelmiségiekre és a munkásvezetőkre áll.”⁷⁴ A tárgyalások eredménye lett a városi gyárak leszerelésének megakadályozása, valamint a lakosság helyben maradása is. Bethlen Béla, a Keleti Hadművelési Területek polgári kormánybiztosa a kiűritési rendeletet hatályon kívül helyezte, sőt kifizette az állami alkalmazottak háromhavi bérét is, hogy azok 1944. decemberéig állásban maradhassanak, és feloldotta őket a magyar államra tett hűségesküjük alól. Az Erdélyi Magyar Tanács népfrontos alapon megszervezte a városi őrséget is, amelyet dálnoki Veress Lajos vörös karszalaggal és fegyverekkel látott el; ezt Bethlen Béla kormánybiztos törvényesen megerősítette. Ugyanakkor Balogh Edgár későbbi interjújában az ellenállás, majd a Városi Őrség számára a honvédségtől juttatott fegyverek létszámát jelentéktelennek („száz puská és száz gránát”) becsülte, és úgy emlékezett, hogy az EP vezetője, Teleki Béla, valamint Mikó Imre közbenjárására utalta ki valaki azokat a kolozsvári IX. hadtesttől. Főhadiszállásuk a polgármesteri hivatal egyik termében volt. Kezdetben a rendőrséggel és csendőrséggel párhuzamosan működtek, majd pedig a magyar állami szervek október 9-i távozása után teljes mértékben ők biztosították a közrendet.⁷⁵

A polgári és baloldali elemekkel való tárgyalásokat – Mikó Imrét követve – három szakaszra oszthatjuk fel. Az első szakasz Magyarország német megszállása (1944. március 19.) és a román királyi puccs (1944. augusztus 23.) közé datálható. Ekkor leginkább egyéni akciók és egyes személyek – akik korábban ismerték egymást – folytattak tárgyalásokat kisebb ügyekben (ismertebb zsidók munkaszolgálatba hurcolásának megakadályozása, a bevonulási parancs teljesítésének szabotálsa, elvi kérdések tisztázása stb.). A második szakasz 1944. augusztus 23. és szeptember vége (a kommunisták börtönből való kiengedése) közötti időszak volt. Mikó szerint ekkor az Erdélyi Párt hivatalos képviselői a Békepárt, majd 1944. szeptembertől Kommunista Párt hivatalos képviselőivel tárgyaltak, és többek között ekkor szerkesztették meg a háborúból való kiugrásra felhívó memorandumot, valamint

72 = = ACNSAS, Fond Informativ 234084, dosar 8, 164–167, Jordáky Lajos önéletrajza, 1952. augusztus 15.

73 = = Bartha, 2021: 67.

74 = = Vita, 2014: 289.

75 = = Balogh Edgár-interjú, 1979.

lépéseket tettek a kommunisták kiszabadítása érdekében, és megszervezték a városi őrseget is. Az utolsó szakasz 1944 szeptembere és a szovjetek október 11-i kolozsvári bevonulása közé datálható. „Ezalatt történt meg a városi őrség felfegyverzése, a városi közigazgatás fokozatos átvétele, az itt maradó polgári és baloldali vezetők katonai felmentésének elintézése, az üzemeknél a munkásőrség megszervezése” – írta Mikó.⁷⁶

A baloldali és erdélyi párti képviselők találkozóiról Vita Sándor igen találóan jegyezte fel, hogy a teendőikben, a jövőt illető lépésekben nagyrészt egyetértettek. „Csak az a baj, hogy nincs erőnk ennek a véghezvitelére” – írta naplójába. Szerinte elsősorban a hadseregre kellett volna befolyást gyakorolni, ami nem sikerült, illetve, mivel döntőnek Budapest szava számított, a kormányzót és körét kellett volna meggyőzni a minél előbbi kiugrás szükségességéről.⁷⁷ Hasonlóan vélekedett Lakatos István szociáldemokrata politikus is – 1945-től a Romániai Szociáldemokrata Párt Országos Magyar Bizottságának elnöke –, aki szerint az őszi találkozóknak gyakorlati eredményük nem nagyon volt, ugyanis a nagypolitikai döntések úgyszólván Budapesten dőltek el.⁷⁸

A tárgyalások eredményességéről végül az alábbiakat lehet megállapítani: a mindkét csoport által szem előtt tartott fő célt, Magyarország háborúból való kiugrását és a IX. hadtest/2. magyar hadsereg átállítását a szovjetekhez nem sikerült elérni. Ezután a hangsúly az erdélyi magyarság helyben maradására, az emberi és anyagi értékek megmentésére helyeződött, amelyet Kolozsvár esetében sikeresen meg is valósítottak. Hasonlóan jövőbe mutató lépés volt a letartóztatott kommunista foglyok kiszabadítása is, ám azok az események menetét döntően nem befolyásolhatták. Románia az erdélyi kérdés rendezése tekintetében 1944. augusztus 23-i fordulatóval döntő előnybe került, és az erdélyi kommunisták – habár voltak nemzetileg inkább elkötelezett tagjaik, például Jordáky Lajos vagy Simó Gyula – inkább azonosultak a szovjet követelményekkel, és már a békeszerződés aláírása előtt a „demokratikus Románia” mellett foglaltak állást, és igazodtak a kialakult helyzethez.⁷⁹ Míg a Teleki Béla vezette erdélyi párti csoport leginkább éppen ezt kívánta elkerülni, és a második bécsi döntés által kijelölt határok megőrzését szerette volna elérni.

A szovjet csapatok októberi 11-i bevonulása előtti egyik utolsó esemény – ami a legtöbb baloldalt mélyen érint(het)te – Kovács Katona Jenő nyomtalan eltűnése volt. Az Erdélyi Magyar Tanácsnak Horthyhoz intézett memorandumára válaszul az utolsó napokban a magyar csendőrség és a Gestapo Kolozsváron egy utolsó letartóztatáshullámot indított el. A letartóztatandók között az Erdélyi Párttal tárgyaló baloldaliak, a börtönből nemrég szabadult kommunisták, néhány szociáldemokrata

76 == Balázs, 2003: 353–354.

77 == Vita, 2014: 278.

78 == Lakatos István a sikertelen magyar kiugrást hozta fel példának. Lakatos István-interjú, 1982.

79 == Jordáky Lajos magyar és szocialista identitásáról lásd: Antal, 2023.

(Pásztai Géza) és az *Ellenzék* újságírója, Nagy József is szerepeltek. Balogh Edgár szerint a rendőrség értesítette őket a tervezett letartóztatásról, így a szokásos konspirációs szabályok léptek életbe, és mindenki új helyre költözött. Kovács Katona viszont a tüdőszanatóriumból kiszabadulva saját lakására ment haza, ezután pedig sosem került elő. Balogh Edgárt – immár a városi őrség parancsnokaként – egy holttestről értesítették, a visszavonuló csendőrautóból az úttestre dobott halott azonban nem Kovács Katona Jenő, hanem Nagy József újságíró volt. Egy napra rá a városba bevonultak a szovjet csapatok, és Kolozsvár történetében új időszámítás kezdődött.

=== Levéltári források ===

Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (ACNSAS)

[Securitate Irattárát Vizsgáló Országos Bizottság Levéltára, Bukarest]

Fond Informativ [Informatív fond]

I. 234084 Jordáky Lajos megfigyelési anyaga

dosar 1.

dosar 8.

Fond Penal [Bűnügyi fond]

P. 000217 (Jordáky Lajos és társainak bűnügyi anyaga)

dosar 1.

dosar 2.

Erdélyi Múzeum Egyesület (EME) Kézirattára

Jordáky-hagyaték, I/1. Jordáky Lajos: Emlékezések fonalán, 1973

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

W-12 A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának iratairól

készült digitális másolatok gyűjteménye. Miniszterelnökségi levéltár –

Minisztertanácsi jegyzőkönyvek

=== Interjúk ===

Molnár Gusztáv interjúja Balogh Edgárral, 1979.

Jakabffy Elemér Alapítvány, Kolozsvár, Románia.

Molnár Gusztáv interjúja Lakatos Istvánnal, 1982.

Jakabffy Elemér Alapítvány, Kolozsvár, Románia.

=== Sajtó ===

Világosság, 1945

=== Internetes források ===

A kiugrástól a kitörésig – Budapest hadtörténete, 1944. október – 1945. február
https://www.youtube.com/watch?v=jfOudfwS8KA&t=316s&ab_channel=Hadt%C3%B6rt%C3%A9netiM%C3%BAzeum (utolsó letöltés: 2024. május 16.).

=== Hivatkozott irodalom ===

Antal, 2023

Antal Róbert-István: *A nemzetét szerető szocialista. Jordáky Lajos (1913–1974)*. Erdélyi Múzeum-Egyesület – Kriterion, Kolozsvár.

A magyar antifasiszta ellenállás, 1987

A magyar antifasiszta ellenállás és partizánmozgalom. Kislexikon.

Szerkesztette: Liptai Ervin – Bassa Endre – Gazsi József. Kossuth, Budapest.

Balázs, 2003

Balázs Sándor: *Mikó Imre. Élet- és pályakép*. Polis, Kolozsvár.

Balogh, 1978

Balogh Edgár: *Szolgálatban*. Kriterion, Bukarest.

Bartha, 2021

Bartha Ákos: *Véres város. Fegyveres ellenállás Budapesten, 1944–1945*. Budapest, Jaffa.

Demeter, 1975

Demeter János: *Századunk sodrában*. Kriterion, Bukarest.

Dessewffy, 1997

Dessewffy Gyula: *Tanúvallomás*. Agroinform, Budapest.

Kállai, 1965

Kállai Gyula: *A magyar függetlenségi mozgalom. 1936–1945*. Kossuth, Budapest.

Kállai, 1980

Kállai Gyula: *Életem törvénye*. Kossuth, Budapest.

Kállai–Pintér–Sipos, 1984

Kállai Gyula – Pintér István – Sipos Attila: *A Magyar Front*. Kossuth, Budapest.

Markos, 1971

Markos György: *Vándorló fegyház*. Magvető, Budapest.

Murádin, 2019

Murádin János Kristóf: „Mindent Erdélyért!” *Az Erdélyi Párt története 1940 és 1944 között*. Scientia, Kolozsvár.

Murádin, 2022

Murádin János Kristóf: „Erdélyi szellem – magyar lélek”. Az Erdélyi Párt tervei a második világháború utáni Erdélyről és Magyarországról 1944-ben. In: Virányi Péter (szerk.): *Út(elágazások). Magyarország 1944–1945.* MTA II. világháború története albizottság, Budapest. 12–35.

Nagy–Vincze, 2003

Nagy Mihály Zoltán – Vincze Gábor: Észak-Erdély a két román bevonulás között (1944. szeptember – 1945. március). In *Autonómisták és centralisták. Észak-Erdély a két román bevonulás között (1944. szeptember – 1945. március)*. Szerkesztette: Nagy Mihály Zoltán – Vincze Gábor. Erdélyi Múzeum-Egyesület – Pro-Print, Kolozsvár – Csíkszereda. 19–107.

Nagy–Vincze (szerk.), 2003

Autonómisták és centralisták. Észak-Erdély a két román bevonulás között (1944. szeptember – 1945. március). Szerkesztette: Nagy Mihály Zoltán – Vincze Gábor. Erdélyi Múzeum-Egyesület – Pro-Print, Kolozsvár – Csíkszereda.

Onişoru, 1998

Onişoru, Gheorghe: *România în anii 1944–1948. Realităţi economice şi transformări sociale*. Fundația Academia Civică, Bukarest.

Orosz–román fegyverszüneti egyezmény, 1945

Orosz–román fegyverszüneti egyezmény. – Groza Péter és Sztálin marsall táviratváltása. – Orosz–magyar fegyverszüneti egyezmény. Józsa Béla Athenaeum kiadása, Kolozsvár.

Pintér, 1981

Pintér István: Faust Imre visszaemlékezése a nem hivatalos magyar fegyverszüneti delegáció moszkvai útjáról. *Párttörténeti Közlemények*, 2. sz. 191–207.

Sălăgean, 2013

Sălăgean, Marcela: *Transilvania în jocul de interes al Marilor Puteri, 1940–1947*. Editura Mega, Kolozsvár.

Teleki, 1943

Magyar reformot! Gróf Teleki Béla beszéde az Erdélyi Párt kolozsvári és Kolozsvármegyei tagozatainak 1943. szeptember hó 12-én, Kolozsváron tartott nagyválasztmányi gyűlésén. Erdélyi Párt, Kolozsvár.

Ungváry, 2022

Ungváry Krisztián: *Kiugrás a történelemből. Horthy Miklós a világpolitika színpadán.* Open Books, Budapest.

Veress, 1981

Veress Pál: *Vajúdó évek, sorsdöntő napok. Egy ifjúmunkás élete.* Kriterion, Bukarest

Vita, 2014

Vita Sándor: *A Hiteltől a Tisztelt Házig. Visszaemlékezés, napló (1943–1944), országgyűlési beszédek.* Polis, Kolozsvár.

Kulcsszavak

=====

*Erdélyi Párt, határon túli magyarok, kommunista mozgalom,
második világháború*

/ „...to Avoid the Destruction of this Land and this Nation” /

**Negotiations between the Transylvanian Party and leftist
politicians about the fate of Northern Transylvania in 1944**

As the Soviet army was approaching the borders of Northern Transylvania, two political groups, members of the Transylvanian Party and some communists and social democrats started secret meetings to discuss the fate of this territory. The former group wanted to maintain Northern Transylvania within the borders of Hungary, while the leftist politicians wanted to achieve socialism, in which they expected the nationality problem to be resolved. This study aims to explore these meetings and analyze the participants, what they discussed during these negotiations, and what they decided.
